

Jakó Zsigmond - *Erdélyi okmánytár, Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdélyi történetéhez*, I, (1023-1300), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997, 484 p.

Volumul cuprinde regestele a 603 documente din perioada arpadiană referitoare strict la Transilvania istorică, căreia istoricul îi circumscrie distinct componentele: “*acea unitate de dezvoltare de odinioară care în cadrul Regatului Ungar se afla sub jurisdicția voievodului Transilvaniei. Deci: cele șapte comitate din centrul Transilvaniei, Secuimea și Țara Sașilor*” (p. 58). Sunt incluse și comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna din Partium, deoarece până în secolul al XV-lea se aflau sub dubla jurisdicție “deocamdată neelucidată” a palatinului Ungariei și a voievodului Transilvaniei și care mai târziu au alcătuit o unitate comună cu Transilvania centrală. Este exclus comitatul Zărand, deoarece soarta lui “*era legată de Câmpia Maghiară*” (p. 58-59).

Importanța volumului pentru cercetarea istoriei medievale a Transilvaniei nu rezidă numai din cele 29 de texte inedite publicate pentru prima oară aici, cât mai ales prin reunirea tuturor actelor din perioada respectivă care au fost publicate în diverse ediții anterior, în regist, sau integral, în volume dintre care unele sunt chiar rarissime astăzi prin biblioteci. Multe dintre cele publicate anterior n-au intrat în atenția colectivelor care au pregătit colecția DIR și DRH, seria C, Transilvania.

Fiecare regist a fost elaborat după aceleași criterii, pentru a cuprinde toate informațiile oferite de document, indiferent dacă el a fost publicat sau era inedit. Toate informațiile ce pot fi fructificate istoric – nume de localități și de persoane, date cronologice, topografice sau factice - , uneori cu citarea fragmentului latinesc, au fost cuprinse în regist. Hotărnicirile, indiferent dacă au mai fost publicate sau nu, au fost transcrise integral în limba latină, după coloționarea lor cu originalele. Aparatul critic al regestelor conține informații despre critica izvoarelor, datele tehnice (cote de arhivă) și edițiile anterioare, integral, traducere și/sau regeste.

Indicele de nume, locuri și probleme de la finalul volumului este un instrument primordial care ușurează mult munca cercetătorului. Toponimele sunt redată în varianta maghiară, transcriptiile latine din documentele respective, precum și denumirile românești și germane. Pentru uzul cercetătorilor este redat la final câte un tablou al documentelor cuprinse în volum ale căror originale se păstrează la Arhivele Naționale Maghiare din Budapesta, în cadrul colecției de documente ante-Mohácsiana (Diplomataria; D1.), precum și cele din alte fonduri arhivistice, dar a căror fotocopie poate fi consultată în colecția de fotocopii (DF) a arhivei budapestane. Este anexată și o hartă a Transilvaniei cu localitățile menționate în documentele regestate în volum, un instrument inedit în publicarea documentelor transilvănene.

Studiul introductiv de la începutul volumului, redactat în limbile maghiară, română și germană, începe cu un excurs în istoria scrisului și practicii diplomatiei din Transilvania.

Istoricul editării documentelor transilvănene este structurat după criteriile cronologic și etnic. După colecțiile manuscrise ale iezuiților din secolele XVII-XVIII, sunt prezentate colecțiile realizate de sași. Se insistă asupra cercetării izvoarelor istorice la maghiarii din Transilvania, ale căror începuturi s-au orientat mai ales spre documentele principatului. Este reliefată activitatea lui Daniel Cornides, a cărui activitate s-a axat în primul rând spre diplomele medievale. După prezentarea încercărilor pentru instituționalizarea cercetării izvoarelor istorice, o atenție specială este acordată lui Kemény József și fondării Muzeului Național Ardelean. Kemény József este considerat ca fiind cel

mai rodnic colecționar de izvoare din perioada colecțiilor manuscrise din întreaga știință istorică maghiară (p. 47).

Autorul a acordat atenție și cercetării românești a izvoarelor istorice în perioada colecțiilor manuscrise, pe care o consideră *“un eveniment important”* (p. 47), fiind prezentate cu obiectivitate premisele. Este notabil că include activitatea lui Gheorghe Șincai alături de cea a marilor colecționari de documente din Transilvania.

Publicațiile de diplomatare până la 1918 sunt prezentate după aceeași structură: cronologică și etnică. Se subliniază că cele trei popoare din Transilvania au pornit separat la editarea izvoarelor, fiecare identificând istoria cu propriul trecut. Amestecarea criteriilor științifice cu punctul de vedere al politicianului, precum și lipsa reconcilierii pot fi învinuite pentru disproporțiile care se observă în editarea bazei documentare a istoriei Transilvaniei în ultimul secol și jumătate – *“stare dăinuind și astăzi”* (p. 49).

Critic și pertinent, sunt prezentate contribuțiile românești de după 1918. Lipsa oricărei publicații serioase de documente în perioada interbelică dovedește că istoriografia română a arătat un interes mai redus ca înainte față de fructificarea științifică a materialul arhivistic transilvan. Colecția începută în 1951 – DIR, apoi DRH (din 1977), seria C, care conține documente transilvănene a *prelucrat în majoritate din materialul publicațiilor anterioare*. Procedeu de editare a primelor 6 volume, care cuprind doar traduceri românești, cu unele excepții (cele inedite și cele care au fost considerate importante pentru istoria românilor au fost editate și în latinește) reprezintă ceva neobișnuit și un regres față de practica românească anterioară. Autorul are perfectă dreptate, însă uită să menționeze că acest procedeu a fost impus de autoritățile comuniste (deși domnia sa cunoștea bine chestiunea fiind direct implicat în editarea volumelor respective).

Reală este aprecierea autorului față de adunarea incompletă a documentelor inedite în colecția respectivă. Totodată, subscriem (cum de altfel o fac, cel puțin verbal, cea mai mare parte a medievistilor transilvăneni) la evaluarea volumelor din DRH: *“Este însă regretabil că apariția volumelor acestui instrument de lucru util și indispensabil este târăgănată, cu intervale mari, iar jumătate din spațiul lor grafic este consumat de traducerea integrală a textelor. Având în vedere numărul mare al diplomelor transilvane inedite, cu acest mod de editare se prelungește imprevizibil de mult documentarea cuvenită a cercetării evului mediu transilvan”* (p. 55).

Prezentarea publicațiilor maghiare de documente de după 1918 conține și unele afirmații care se cer comentate. Se susține că începând cu acel an documentele transilvănene ce se păstrează în România au devenit inaccesibile pentru cercetătorii maghiari. Deși contribuțiile lor modeste la medievistica transilvăneană *“demonstrează însă și în aceste împrejurări că ei doresc să participe la cercetarea Transilvaniei, întrucât altfel nu pot promova istoria țării lor”* (p. 56)! Sunt aduse ca dovezi volumul VIII din *Székelv oklevéltár* publicat de Barabás Samu în 1934 la Budapesta și ediția întocmită de Fekete Nagy Antal și Makkai László din diplomele despre românii din Ungaria dinainte de 1400 (*Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941). Ultimul argument nu este viabil dacă ținem cont de mobilul politic care a generat apariția volumului respectiv!!!

Studiul introductiv este încheiat cu un titlu sugestiv: *“Calea viitorului”*. Pe baza experienței acumulate, incontestabil de altfel, autorul propune un adevărat plan de editare a documentelor Transilvaniei până la 1542. Doar *“corelarea conștientă a publicării în regeste cu tehnica modernă de reproducere”* este calea ideală de editare a diplomelor (p. 58). După această concepție se intenționează realizarea seriei începute de prezentul volum.

Clarificările conceptuale referitoare la delimitarea în spațiu și timp, la tipologia actelor ce trebuie incluse și la modul de prezentare completează imaginea acestui proiect ambițios.

Desigur că proiectul cercetătorului transilvănean este remarcabil. Este un proiect mai mult decât necesar pentru istoriografia Transilvaniei. Nici o istorie a Transilvaniei voievodale nu se poate impune până ce nu sunt cunoscute toate izvoarele. Până atunci orice sinteză de istorie a voievodatului Transilvaniei nu poate depăși nivelul compilației și riscă să fie denaturată.

Chiar dacă autorul deplânge faptul că istoricii celor trei etnii transilvănene au tratat istoria Transilvaniei ca pe istoria lor proprie, domnia sa urmează aceeași cale: *“Iată că ... după o întrerupere de aproape 100 de ani, a reînviat publicarea maghiară transilvănească a izvoarelor istorice medievale. Menirea și răspunderea acestora în cercetarea istorică din România, după epuizarea contribuțiilor săsești, a crescut în mod deosebit. Iar viitorul ei va depinde, pe lângă posibilitățile, nivelul și organizarea cercetării științifice din România, de reușita reinnoirii efectivului ei personal, dacă va rămâne și pe mai departe în știința istorică a țării sale reprezentant al metodelor moderne de cercetare și de străduințele editoriale demne de materialul diplomatic latinesc”* (p. 57). Se pare că autorul exclude un posibil aport românesc. Deși aceeași criză care există în medievalistica românească se manifestă și în cea maghiară, indiferent de patria ei!

Cercetătorul maghiar face o evaluare cantitativă a diplomelor care s-ar mai putea păstra în prezent din perioada de până la 1542, referitoare la Transilvania istorică: circa 30 000 – 35 000 de texte. Este relevant tonul cu care se afirmă posibilitatea editării acestor documente: *“Nu este de o asemenea dimensiune încât să nu putem face față la publicarea lui, dar e destul de bogat ca explorarea sa să poată da un avânt medievalisticii maghiare în ansamblu”* (p. 38). Suntem perfect de acord cu afirmația domniei sale și ne bucură optimismul, care desigur se bazează pe vasta experiență pe care o deține. Dar partea a doua a aserțiunii ne obligă să-l întrebăm de ce mai deplânge în istoricul editării documentelor transilvănene, pe care îl realizează remarcabil, faptul că cercetătorii maghiari, români și germani au identificat fiecare istoria Transilvaniei cu propriul trecut (p. 49) dacă se circumscrie aceleiași orientări? Pentru că impozantul proiect pe care îl inițiază este important pentru toți cercetătorii interesați de istoria Transilvaniei, indiferent de apartenența etnică și opțiunea politică!

Inițiativa și realizarea d-lui Jakó este deosebit de importantă și pentru istoriografia română. În primul rând retrospectiva contribuției românești la editarea diplomelor Transilvaniei medievale relevă anostitatea ei. Chiar și acea scânteie care a apărut la sfârșitul epocii ceaușiste prin publicarea documentelor hațegane se pare că a pâlit.

Din altă perspectivă, probleme rămân în continuare pentru istoricii români, care vor trebui să învețe limba maghiară pentru a înțelege regestele seriei d-lui Jakó. Căci din partea română inițiativele în domeniu se mai lasă așteptate.

Oricum, proiectul reputatului cercetător maghiar este mai mult decât necesar pentru cercetarea istoriei Transilvaniei. Este impozant, dar cu șanse de reușită. Experiența pe care o deține autorul ar fi cea mai bună școală pentru orice medievalist înclinat spre cercetarea medievalisticii transilvănene. Proiectul ar da un avânt deosebit nu numai medievalisticii maghiare, ci și celei românești, la fel de interesată în editarea izvoarelor Transilvaniei.

Marius Diaconescu